

## USTAVOVÁNÍ PRAŽSKÉ SAMOSPRÁVY A SPRÁVY V ROCE 1945

---

KATEŘINA JÍŠOVÁ

„Vláda národní fronty Čechů a Slováků ve svém programu, na němž se usnesla dne 5. dubna 1945 v Košicích, výslovně zdůraznila, že ve své domácí politice bude vycházet ze základního článku československé ústavy, že lid je jediným zdrojem státní moci. Vycházejíc z této zásady, uskutečnila podle svého programu na území republiky Československé národní výbory v obcích, okresích a zemích, jakožto nové orgány státní a veřejné moci“. Dr. Antonín Štafl, vrchní magistrátní komisař, pátek 31. srpna 1945.<sup>1</sup>

Jedním z nejdůležitějších faktorů obnovení chodu československého státu v květnu 1945 bylo vytvoření nového modelu poválečné lidové správy. Bylo zřejmé, že za dané politické situace nemůže dojít k obnovení stavu z doby předválečné. Různé koncepce se rodily již v exilových centrech – londýnském a moskevském, uskutečněný model byl pak výsledkem jejich vzájemné dohody, resp. prosazením modelu centra moskevského. Již samotný název nových samosprávných jednotek – národní výbory – naznačoval jistou paralelu s významnými revolučními roky 1918, resp. s revolučním rokem 1848, kdy u nás vznikl první národní výbor. Obdobně tomu byl v říjnu 1918, kdy kromě celostátního národního výboru začaly působit také národní výbory místní povahy, jejichž činnost ovšem neměla dlouhého trvání. Celostátní národní výbor ukončil svou činnost ustavením Národního shromáždění a národní výbory přestaly působit již koncem

---

<sup>1</sup> Archiv hlavního města Prahy (dále AMP), Soupis protokolů předsednictva, plenárních zasedání a rady Ústředního národního výboru hlavního města Prahy a Národního výboru hlavního města Prahy (1945–1990), zápis z 31. 8. 1945.

roku 1918, měly pouze zabezpečit zdárný přechod z revolučních poměrů. Přečhodnou podobu měly mít také národní výbory vzniklé ke konci druhé světové války. Vzhledem k tomu, že nebylo možné navázat na předválečný model státní správy a samosprávy, bylo třeba nalézt zcela nový model, který by vyhovoval všem politickým subjektům poválečného Československa. O tom, do jaké míry byl vzešlý model ideálním můžeme diskutovat i po více než šedesáti letech. Vzhledem k nedostatku odborných studií na toto téma jsme odkázáni pouze na písemné archivní prameny, memoáry aktérů, které jsou více či méně objektivní a kusé novinové zprávy.

## 1. „Ať žijí Národní výbory. Hlas lidu – hlas boží“!<sup>2</sup>

První společné provolání Tvořte Národně revoluční výbory vydalo už v říjnu 1941 ÚV KSČ a ústředního vedení nekomunistických odbojových organizací.<sup>3</sup> Kvůli zhoršené politické situaci zůstala realizace revolučních národních výborů poněkud utlumena, i když na lokální úrovni se začaly rodit již od roku 1942, hlavní dobu jejich vzniku musíme datovat mezi léta 1944–1945. Model lidové správy tvořený zdola měl již svým označením symbolizovat rozchod s érou byrokratických úředníků dosazovaných a jmenovaných do svých úřadů shora. Národní výbory měly být, alespoň podle prvotních představ, demokratickými institucemi, které měly spojit politickou státní správu a samosprávu. Mezi exilovými centry také docházelo k různicím ohledně funkce Národního výboru. Ministr vnitra v Londýně Juraj Slávik<sup>4</sup> si kupříkladu vysloužil tvrdou kritiku o Václava Noska za své prohlášení z února 1944, v němž vyhlásil NV pouze za přechodné orgány státní moci.<sup>5</sup> A dezinterpretace týkající se návrhů a požadavků obou zahraničních center přetrvala až do listopadu 1989.<sup>6</sup>

<sup>2</sup> Nejedlý, Zdeněk: Československé listy, 31. prosinec 1943 Moskva.

<sup>3</sup> Národní archiv, fond KSČ – 1921–1989, společné provolání ÚV KSČ a ústředního vedení nekomunistických odbojových organizací „Tvořte všude národně revoluční výbory! Semkněte se těsněji!“.

<sup>4</sup> Národní archiv, fond Státní rada v Londýně (1945), poradní sbor prezidenta a kontrolní orgán státního zřízení v emigraci, plenární schůze Státní rady 28. února 1944.

<sup>5</sup> Tamtéž, projev byl prosloven 21. března 1944.

<sup>6</sup> K národním výborům srovnej: Lidová samospráva pražské obce, Presidium hlavního města Prahy 1947; Malá, Irena – Křeč, Jaroslav: Revoluční národní výbory v Praze, in: KaP 6, Praha 1985, s. 165–193; Merta, Andělín: Pražské národní výbory 1945–1965, Praha 1966; Plecítá, Zdeňka: K historii a úloze národních výborů, Český svaz protifašistických bojovníků, Praha

V roce 1944 se londýnská vláda obrátila svým prohlášením 16. dubna 1944 prostřednictvím zahraničního rozhlasu na československý lid s výzvou, aby vytvořil národní výbory na místní, okresní a zemské úrovni a v základních rysech vyznačila jejich organizační strukturu.<sup>7</sup> Národní výbory svým počtem neměly převyšovat počet členů obecního, okresního či zemského zastupitelstva a měly v nich být zastoupeny všechny sociální vrstvy lidu, všechny vlastenecké politické směry a etnické skupiny (Češi, Slovinci a obyvatelé Podkarpatské Rusi). Vzniklo-li v ilegalitě několik národních výborů najednou, těžko mohlo dojít k jejich sjednocení. Při své činnosti se měly národní výbory řídit platnými československými zákony a směrnicemi vydanými prezidentem a vládou. Hlavním úkolem národních výborů v době nacistické okupace byl boj s nepřítelem a na osvobozeném území vlastní organizace veřejné správy. Místní a okresní národní výbory měly zajišťovat pořádek, veřejný i soukromý majetek, chod průmyslu a zemědělství. Mělo se také zabránit vývozu majetku do zahraničí a odstranit z veřejné správy nepřátele a kolaboranty. Tuto civilní složku mělo také doprovázet zajištění zbraní a organizaci vojenských jednotek. Prezident Edvard Beneš podepsal 4. prosince 1944 Ústavní dekret prezidenta republiky o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění.<sup>8</sup>

Vládní prohlášení z 16. dubna 1944 nešlo pokládat za zákonnou normu, tou měl být až ústavní dekret prezidenta republiky číslo 18 Úředního věstníku československého o národních výborech o prozatímním Národním shromáždění, který vydala vláda republiky Československé a podepsal prezident Edvard Beneš 4. prosince 1944.<sup>9</sup> Tento dekret se stal ústavně právním podkladem pro úpravu a pravomoci národních výborů na území naší republiky, před schválením Ústavy 9. května 1945. Dekret vznikl po vzájemné dohodě londýnského a moskevského centra.

Program Národní fronty Čechů a Slováků, která byla vytvořena 4. dubna 1945 v Košicích, obsahoval také zásady pro organizaci národních

---

1981; Štafl, Adolf: Národní výbory, Praha 1947; Vašíčková, Věnceslava: K prosazování politiky Národní fronty v Ústředním národním výboru hlavního města Prahy do února 1948. APol. Řada V, 1985, č. 1, s. 23–40; Táž: Úloha komunistů při prosazování politiky Národní fronty v ÚNV hl. města Prahy v letech 1945–1946, Pražský sborník historický XVIII, 1985, s. 127–177; Táž: Uplatňování politiky Národní fronty při vytváření národních výborů v Praze, Pražský sborník historický XV, 1982, s. 134–149.

<sup>7</sup> Národní archiv, fond Předsednictvo ministerské rady Londýn.

<sup>8</sup> Tamtéž.

<sup>9</sup> Tamtéž.

výborů a jejich působnost. Následující den pak vydala vláda Československé republiky vládní nařízení o volbě a pravomoci národních výborů (č. 4/1945 Sb.). Košický vládní program ze dne 5. dubna 1945, respektive jeho V. kapitola, byl v totalitním období mnohdy interpretován ve prospěch vládnoucí komunistické strany, nezaškodí, když se znovu seznámíme s jeho obsahem: „Ve své domácí politice bude vláda vycházet ze základního článku československé ústavy, že lid je jediným zdrojem státní moci“. Tato základní premisa byl směrodatná při vzniku národních výborů v obcích, okresech.

Ilegální národní výbory vznikaly na mnoha místech naší republiky už v prvních letech druhé světové války jako jeden z nástrojů boje proti fašistickým okupantům. Zvláštní organizační a správní poměry v hlavním městě Praze si vyžadovaly speciálně zákonné úpravy. V Praze nelze mluvit o vytváření samosprávy bez propojení s květnovým povstáním. V době povstání vznikaly na mnoha místech revoluční národní výbory, celkem jich vzniklo 55 a je důležité zdůraznit, že vznikaly živelně, bez pevného organizačního řádu a nekryly se s územím tehdejších městských částí Prahy I–XIX. Došlo tak k situacím, že v některých částech města vzniklo i několik revolučních národních výborů současně. V částech I–VII jich bylo sedm, v ostatních částech v průměru pět, nejméně jich bylo v Karlíně (Praha X), na Žižkově, v Hrdlořezích a Malešicích (Praha XI) po jednom. Když 9. května nabylo účinnosti vládní nařízení číslo 4 ze dne 5. května 1945, zmenšil se počet národních výborů ve Velké Praze do původních třináct správních obvodů. V každé městské části zůstal jediný místní národní výbor. Podíváme-li se na složení jednotlivých místních národních výborů v květnu 1945, zjistíme, že jednotlivé výbory měly v průměru do 30 členů (pouze obvod Prahy I–VII měl 43). Celkem zasedlo v pražských místních NV 366 členů, z toho bezpartijních bylo 23, členů KSČ 108, národních socialistů 92, sociálních demokratů 99 a lidovců 54.<sup>10</sup> Nejvíce předsednických postů obsadila KSČ – sedm, národní socialisté čtyři a sociální demokraté dva posty. Pro vnitřní Prahu I–VII byl ustaven jeden místní národní výbor, pro Prahu VIII–XIX pak zbylých dvanáct. Je třeba zdůraznit, že správní členění Prahy na obvody provedené v roce 1923 zůstalo nezměněno.

---

<sup>10</sup> Údaje čerpám z článku Vašíčkové, Věnceslav: Uplatňování politiky NF, s. 145.

## 2. Národní výbor Praha

V dubnu 1945 byl dlouholetému magistrátnímu úředníku JUDr. Františku Krásovi (zaměstnán od roku 1920) doručen tištěný pověřovací příkaz Národního výboru Praha (heslo Beroun 333), ve kterém mu bylo sděleno, jak má postupovat při převzetí vedení presidia hlavního města Prahy, jakmile nastane zhroucení Německa.<sup>11</sup> Příkaz mu vydal Svaz domácího odboje, v jehož čele stál úředník zemské banky Jeníček. Krása měl vést správu pražského magistrátu až do příchodu zákonodárných členů vedení presidia hl. města. Jednal s dalšími spolehlivými magistrátními úředníky – Hronkem, Prokopem, Politzerem a redaktorem Rozhlasu K. Kučerou. O svém pověření informoval již 30. dubna primátora Aloise Říhu, podle Krásovy člověka vlasteneckého smýšlení a získal také jeho podporu. Říha vyslovil pouze obavy z chování Dr. Pfitznera. V požadavku Národního výboru Praha byl také požadavek nahrazení všech německých vedoucích úředníků českými. Krása jednal 2. května s velitelem městské policie Šrotem, který ho ujistil podporou policejního sboru. Krása mimo jiné zajistil spolupráci s ilegální buňkou Jaroslava Kučery působící ve studiu městského rozhlasu. Podle této buňky měl být vytvořen v Praze Národní výbor, který by okamžitě převzal radnici a povolal rozhlasem Václava Vacka na radnici.<sup>12</sup> Sám Krása měl ovšem pověření N. V. P., ve kterém figuroval rovněž Vacek. Krása navrhl netříštit síly a připojit se k N. V. P., který vystoupí z ilegality. K dalšímu pokroku došlo 4. května, kdy Krása spustil akci prosazení češtiny jako úředního jazyka na radnici.

V den D v sobotu 5. května ráno bylo na pražské radnici velmi živo. Již o půl desáté ráno se Krása a přednostové obvodních úřadů odebrali k primátorovi Říhovi, kam přišel i Pfitzner, se kterým ovšem odmítla delegace jako s válečným zločincem jednat a sdělili mu, že rozchod Čechů s Němci na radnici „jest proveden“.

<sup>11</sup> Archiv hlavního města Prahy, výpověď prozatímního presidiálního šéfa magistrátu Dr. Františka Krásovy, Moje poznámky (strojopis). Za upozornění na tento materiál děkuji Mgr. Vojtěchu Šustkovi. Srovnej též výstavu Pražské povstání květen 1945. Boje o radniční budovy na internetových stránkách Archivu hlavního města Prahy – [www.ahmp.cz](http://www.ahmp.cz). Dále srovnej článek Krásovy, Františka: 5. květen na pražské radnici, in: Věstník hlavního města Prahy, květen 1946, s. 270–272; dále srovnej publikace Pražská květnová revoluce 1945. Sborník příspěvků o pražském povstání a jeho ohlasu, Praha 1946, kde lze nalézt vzpomínky všech aktérů, mj. A. Pražáka, L. Pičmana, V. Vacka, J. Smrkovského či P. Zenkla; a Staroměstská radnice a městský rozhlas v boji proti nacistickým okupantům. Historický přehled k 25. výročí ČNP v květnu 1945, Praha 1965.

<sup>12</sup> K tomu srov. Vacková, Marie – Vacek, Václav: Vzpomínky, Praha 1964.

Signálem k oficiálnímu převzetí radnice NV byla zpráva, že Američané jsou před Berounem, která vešla ve známost kolem poledne. Krása vyzval Eustacha Mölzera (národní socialista), aby byl sestaven tříčlenný výbor k převzetí radnice. Podle Mölzera měly být dalšími členy Václav Vacek (KSČ) a Vladimír Prokop (sociální demokrat), dva z nich magistrátní pracovníci.

Před polednem v 11.49 se ozvala první rozhlasová relace určená Pražanům vedená redaktorem Karlem Kučerou. Radnici ovšem ovládl zmatek, historické okamžiky si zřejmě nechtěl nechat ujít ne jeden z politiků. Dorazil i Václav Vacek, který se doposud skrýval v bytě své sestry v Holešovicích, podle některých údajů z bytu odešel v 9.00 na radnici, kam měl dorazit v 11.50.<sup>13</sup> Ten byl koneckonců již 30. dubna pověřen Českou národní radou vytvořením městského národního výboru. V nastalém zmatku měli udělat jasno představitelé ČNR Josef Smrkovský a Josef Kotrlý, kteří se snažili usměrnit rozhlasové vysílání. V doprovodu Ladislava Pičmana, pracovníka magistrátu a pozdějšího náměstka primátora šli představitelé ČNR do budovy městského rozhlasu, tam na ně, podle svědectví Kotrlého údajně redaktor Jaroslav Kučera vytáhl pistoli. Pičman s nimi pak odešel na Staroměstskou radnici, kam se mezi tím „nahrnulo mnoho samozvaných představitelů pražského odboje“.<sup>14</sup> Na pražskou radnici se dostavil také protektorátní ministerský předseda Richard Bienert. Krátkého jednání s ním se účastnili Vacek, Krása, Pičman, Smrkovský, Kotrlý, Mölzer a Prokop. Bienert byl poté zajištěn a odveden do sídla ČNR. Kontrolu nad vysíláním městského rozhlasu pomalu a jistě získával Vacek, v 15.20 bylo oznámeno, že vedení pražské obce převzali Vacek, Mölzer a Prokop. Zajímavý je také dokument, který jsem objevila ve fondech magistrátního prezidia. Jsou to dva dopisy ČNR, jeden ze 7. května podepsaný jejím předsedou Albertem Pražákem,<sup>15</sup> kde je pověřen Jiří Lutovský, aby spolu s Vackem řídil správu hlavního města Prahy.<sup>16</sup> Druhý dopis z 11. května podepsaný Pražákem i Smrkovským pověřuje Václava Vacka správou hlavního města.<sup>17</sup> V květnu

<sup>13</sup> Tamtéž, s. 154, Vacek sám píše, že na radnici dorazil v 9.45.

<sup>14</sup> K tomu srovnej Kokoška, Stanislav: Praha v květnu 1945: historie jednoho povstání, Praha 2005, s. 121 a také článek Pičman, Ladislav: Pět dnů, in: Pražská květnová revoluce (c.d.), s. 52–58. Dále např. Květnové povstání českého lidu, Český svaz protifašistických bojovníků, Praha 1985.

<sup>15</sup> Srovnej Pražák, Albert: Politika a revoluce. Paměti, Praha 2004. Zajímavý pohled na květnové události, zejména na své působení v ČNR, nabízí Černý, Václav: Paměti. Díl 2. Křik Koruny české. 1938–1945. Náš kulturní odboj za války, Brno 1992.

<sup>16</sup> Oba dopisy se nacházejí v Archivu hlavního města Prahy, fond Presidium magistrátu.

<sup>17</sup> Dopisy byly otištěné i ve Věstníku hl. m. Prahy č.3, 1945, s. 74.

1945 se Lutovský vytrácí a objevuje se pak v srpnu 1945 jako člen ÚNV. Jisté je, že Lutovský, mimochodem povoláním řezník a uzenář, udělal velkou kariéru, když se v roce 1946 stal náměstkem primátora.

Pokud jde o osobnost Václava Vacka je třeba konstatovat, že jde o politika, který pracoval v pražském zastupitelstvu již od roku 1923, ostatně stejně tak jako jeho předchůdce v primátorském křesle Petr Zenkl. Vzpomínky Václava Vacka na pražské povstání nepostrádají patřičný patos a rétoriku zkušeného komunistického politika.<sup>18</sup> S plány na povstání byl Vacek podle svého svědectví seznámen již v úterý 1. května, kdy v Lidovém domě na Pankráci soudruzi rychle vytvořili úzké vedení strany, s tím, že Vacek se má ujmout pražské radnice.<sup>19</sup> V sobotu 5. května odjel Vacek z bytu své sestry v Holešovicích (do jeho bytu ve Lhotce přijelo téhož dne gestapo) na Staroměstskou radnici, kde pražské obyvatelstvo prostřednictvím Rozhlasu seznámil se situací v hlavním městě.<sup>20</sup> Více se o podrobnostech svého působení na Radnici Vacek nerozepisuje, spíše hodnotí celkovou situaci a průběh povstání v Praze, líčí známou kauzu s Bienertem, svoje jednání s ČNR a sovětskými vojsky.

### 3. Česká národní rada

Velmi významnou roli v květnovém povstání sehrála Česká národní rada, do jejíhož čela byl 30. dubna 1945 zvolen literární historik prof. Albert Pražák, který vylíčil události spojené s květnem roku 1945 ve svých pamětech.<sup>21</sup> Pro různé zájmové politické skupiny byl prof. Pražák ideálním kandidátem na funkci předsedy ČNR.<sup>22</sup> V prezidiu ČNR mimo bezpartijního Pražáka zasedli Josef Smrkovský za KSČ, Josef Kotrlý za sociální demokraty, Otakar Machotka za národní socialisty a Vilém Schaffer za lidovce. Zejména Smrkovský se ukázal jako velmi ambiciózní politik a dalo by se říci, že v podstatě de facto ČNR ovládal a řídil právě on. Prof. Pražák sehrál úlohu nadstranického, morálně čistého předsedy, jehož úloha byla však pouze formální a reprezentativní. Sám Pražák ostatně uznává, že

<sup>18</sup> Vacková, M. – Vacek, V.: Vzpomínky, s. 149–181.

<sup>19</sup> Tamtéž, s. 151.

<sup>20</sup> Tamtéž, s. 154.

<sup>21</sup> Pražák, A.: Paměti.

<sup>22</sup> Pražák, A.: Politika a revoluce, s. 107.

v plénu „převahu v plénu měli komunisti a sociální demokrati“.<sup>23</sup> Pražák ovšem zároveň jedním dechem popírá tvrzení, že by „Česká národní rada byla vlastně komunistická, že odmítala přijmouti některé členy z přípravných skupin z politických důvodů. Mohu dosvědčiti že tomu tak nebylo. Na politiku tehdy ještě nikdo nemyslí“<sup>24</sup> Naprosto odlišně viděl činnost České národní rady jiný pamětník Václav Černý, který sice nebyl u jejího vzniku koncem dubna, v té době ještě seděl v pankrácké věznici, ale popsal čtyři dny z její sedmidenní vlády, kdy byl jejím členem.<sup>25</sup> Černého vidění je velmi ostré, ČNR byla řečeno jeho slovy podnikem komunistické strany a jasně potvrzuje také praktické vedení rady Josefem Smrkovským, který přezval výkonnou moc.<sup>26</sup> Smrkovského charakterizoval Černý takto: „Revoluční partyzán, ne-li revoluční vůdce, nejúčinnějšího typu a nejutilitarističtějšího ražení“.<sup>27</sup> Smrkovský byl podle Černého symbolem IV. ilegálního výboru KSČ, jehož hlavní snahou bylo okamžité vybudování národních výborů ve městech, obcích a na závodech jako orgánů závěrečného boje a nové lidové správy, v další fázi pak jako nástroj revoluční společenské proměny, jehož princip byl koncipován v Moskvě.<sup>28</sup> Jediným člověkem ve vedení ČNR, který podle Černého dokázal čelit Smrkovskému byl sociální demokrat Josef Kotrlý.<sup>29</sup> Černý rovněž zdůrazňuje, na rozdíl od Pražáka, že členství v ČNR mnohdy připadlo lidem, jejichž zásluhy byly někdy pouze iluzorní, resp. mnohdy vznikly za pět minut dvanáct.<sup>30</sup> Profesora Pražáka vidí Černý jako člověka hluboce čestného, nezáludného, který se ovšem v politických záležitostech orientoval velmi pomalu a nepřesně.<sup>31</sup> Ve svých Pamětech se Černý dotknul i postavy primátora V. Vacka, kterého na radnici dosadil jako svého člověka J. Smrkovský na úkor L. Pičmana, který byl jmenován Radou.<sup>32</sup>

Vojenským velitelem Prahy byl generál Jaromír Nechanský, jeho zástupcem pak Karel Kutlvašr, kteří zpravovali ČNR o vojenských operacích na území hlavního města Prahy. Pražský národní výbor nebyl jediným národ-

<sup>23</sup> Tamtéž, s. 115.

<sup>24</sup> Tamtéž, s. 132.

<sup>25</sup> Černý, V.: Paměti, s. 381.

<sup>26</sup> Tamtéž.

<sup>27</sup> Tamtéž.

<sup>28</sup> Tamtéž, s. 382.

<sup>29</sup> Tamtéž, s. 383.

<sup>30</sup> Tamtéž.

<sup>31</sup> Tamtéž, s. 387.

<sup>32</sup> Tamtéž.



ním výborem ustaveným 5. května. Národní výbor v Praze vznikl také z iniciativy vojenské skupiny Alex v čele s generálem Františkem Slunečkem.<sup>33</sup> Tento výbor fakticky nikdy nezasedal, vznikl z potřeby vojenského velení, které nebylo propojeno s politickou mocí. Výbor měl sídlo v kanceláři firmy Kunerle na Staroměstském náměstí. ČTK rozšířila odpoledne provolání tohoto výboru k lidu. V ČNR samozřejmě toto prohlášení vzbudilo rozruch, proto došlo k jednání a následnému vyjasňování situace.

V Národních listech se 5. května objevilo provolání Českého výboru podepsané nakladatelem Karlem Neubertem, který mimo jiné spolupracoval s vojenským odbojem a byl také místopředsedou Národního výboru v Praze, který byl sice na jaře roku 1945 aktivní, nicméně pouze pro případ, kdyby se nepodařilo navázat spojení mezi vojenským odbojem a představiteli ilegálních politických organizací.<sup>34</sup> Činnost Českého byla zastavena a Národní listy zabaveny, protože politické otěže moci už pevně držela Česká národní rada.<sup>35</sup> Jisté aktivity vyvíjely i národní socialisté v čele s Fráňou Zemínovou.<sup>36</sup>

Další vysvětlování by si zasloužilo také objasňování vojenských operací a kooperace jednotlivých vojenských velitelství, kromě Alexe také velitelství Bartoš a na samostatný článek by jistě vystačil problém účasti vlasovců v pražském povstání. Tady si neodpustím opět citovat dr. Krásu, který uvedl mimo jiné toto: „Vlasovovy oddíly bojující v pondělí proti Němcům v Ruzyni a s několika tanky i na různých místech ve vnitřní Praze, kde byla situace nejvážnější, skutečně Pražany povzbudili a pomohli. To je fakt, který nemůže nikdo popřít a jsem přesvědčen, že to uznali i ČNR, které z počátku akce zdála se býti politickou chybou. Ale čí chybou? Bylo možno vůbec zabránit dobrovolně přicházející pomoci“?<sup>37</sup>

Historická role České národní rady se naplnila po návratu košické vlády do Prahy 10. května 1945, formálně pak rada zanikla o několik dní později. K tomu se váže vzpomínka prof. Pražáka na návštěvu u ministerského předsedy Fierlingera 11. května v hotelu Alcron, kterému Pražák sdělil jisté zklamání členů ČNR, že revoluce nebyla patřičně oceněna a s domácími

<sup>33</sup> K tomu srovnej článek Jakl, Tomáš: Národní výbor v Praze v kvalifikační listině generála Slunečka, *Historie a vojenství* 4, 2005, s. 100–101. Mg. Tomáši Jaklovi děkuji za pomoc při vyhledávání informací o vojenských složkách v pražském povstání.

<sup>34</sup> Pražák, A.: *Politika a revoluce*, s. 108.

<sup>35</sup> Tamtéž, s. 116.

<sup>36</sup> Tamtéž.

<sup>37</sup> Krása, F.: *Moje poznámky*, s. 14–15.

činiteli se nové vlády nepočítá. Ministr Kopecký pronesl k Pražákovi památnou větu: „To znamená, pane profesore, že se nemůžete dočkat ministerského křesla“.<sup>38</sup> I tato poznámka svědčí o tom, s jakou politickou kulturou se mělo do budoucna počítat.

#### 4. Epilog – od května 1945 do května 1946

Kdybychom hledali paralelu českého vývoje v sousedních zemích, odmyslíme-li tehdejší Sovětský svaz, pak jistou podobnost můžeme nalézt v sousedním Polsku,<sup>39</sup> kde byla ovšem situace značně ztížena tím, že na jedné straně stála legitimní státní moc v emigraci a na straně druhé nelegitimní nastolená moc komunistická, která byla podporována moskevskými strukturami.<sup>40</sup>

Vraťme se však do našeho hlavního města, kde na konci srpna 1945 vstoupil do života nový samosprávný koncept, kdy dosavadní Magistrát hlavního města Prahy ztratil rozhodovací pravomoc a stal výkonným orgánem nově zřízeného Ústředního národního výboru (ÚNV). Nově zřízenému ÚNV byla přikázána působnost místních a okresních národních výborů a byl podřízen Ministerstvu vnitra a ostatním ministerstvům. Moc na pražské radnici si rozdělily čtyři politické strany – KSČ, Čs. strana národně socialistická, Čs. strana sociálně demokratická a Čs. strana lidová, které měly v ÚNV i jeho předsednictvu paritní zastoupení. První schůze ÚNV se konala 31. srpna ve Smetanově síni Obecního domu, protože zastupitelé města museli opustit tradiční místo jednání Staroměstskou radnici, která byla během květnového povstání těžce poškozena. Změny nastaly i v jednotlivých městských částech (obvodech), kde byly místní národní výbory přetvořeny na obvodní rady. Důležitým mezníkem v historii poválečné samosprávy byla slavnostní usta-

<sup>38</sup> Pražák, A.: *Politika a revoluce*, s. 147.

<sup>39</sup> K tomu např. Ichnatowicz, I. – Mączak, A. – Zientara, B. – Żarnowski, J.: *Spoleczeństwo polskie od X do XII wieku*, wyd. 4., Warszawa 1999, s. 681. Nejnověji pak: Kubát, Michal: *Vývoj a proměny státního zřízení Polska ve 20. století*, Praha 2006, s. 91–93. Na tomto místě je třeba zmínit, že vzhledem nedostatku času nebylo možno provést komparaci s dalšími zahraničními městy.

<sup>40</sup> K tomu srov. *Władzy miasta Poznania, Tom II, 1793–2003*, Poznań 2003. Konkrétně v Poznani došlo k první schůzi městské rady 26. března 1945, kterého ze zúčastnilo 58 zástupců různých politických stran, z nichž vzešli radní, přičemž žádný z nich nebyl spojený s předválečným obdobím. V červenci měla poznaňská rada již 72 členů, v roce 1946 80 členů. V městské radě dominovali zástupci stran – PPR (Polská dělnická strana) a PPS (Polská socialistická strana), a i když došlo k různým obměnám členů, byla další regulérní rada zvolena až v roce 1950.

vující schůze také tím, že z každé ze čtyř politických stran – Československá strana národně-socialistická, Komunistická strana Československa, Československá strana sociálně demokratická a Československá strana lidová – bylo navrženo po 25 kandidátech. Primátorem byl jmenován Dr. Petr Zenkl, jeho náměstky pak Václav Vacek, Ladislav Pičman, Alois Tylínek, Růžena Pelantová, Josef Krosnář, František Krčál a Jiří Klášterský, tedy po dvou z každé strany. Z dalších známých jmen jmenujme pozdějšího primátora Adolfa Svobodu (KSČ). Nejvyšším orgánem města byla plenární schůze ÚNV a vlastní magistrátní úřad tvořilo 55 odborů referátů, odborů a úřadů.

Podíváme-li se na volební výsledky z roku 1938, pak nejvíce mandátů získala právě strana staronového primátora Československá strana národně socialistická – 26 mandátů, druhá byla KSČ se 17 mandáty a třetí Soc. demokracie se 14 mandáty. Prahu je ovšem nutné brát jako dvojí centrum, jednak jako město jako takové, za druhé jako hlavní město státu. Tady se pak mísily vlivy Národního výboru Alex a revolučních národních výborů a také jednotlivých vojenských velitelství. Do úvahy by bylo možné také vzít srovnání s jinými evropskými městy, které prošly podobným vývojem – například polských měst nebo také výzkum politických elit města.

Pročítáme-li zápisy ze zasedání rady ÚNV ze srpna a září 1945 můžeme nabýt dojem, že zastupitelé řešili běžné každodenní záležitosti vyplývající z chodu našeho hlavního města, než o několik měsíců dříve kdy byly na pořadu jednání zcela jiné a mnohem zásadnější otázky.

Zdálo se, že situace v poválečném Československu se stabilizovala. Již tehdy bylo patrné, že poválečný vývoj Československa a jeho hlavního města se bude ubírat trochu jiným směrem, než v době předmnichovské. Mnohé napověděly již volby v roce 1946, kdy sice v Praze zvítězila KSČ, ale pouze o dva mandáty před Čs. stranou národně socialistickou. V roce 1946 ještě bylo vítězství KSČ poměrně těsné získala 36 mandátů, národní socialisté 34, lidovci 16 a sociální demokraté 14. Tím končí veškerá možná objektivní srovnání, protože do primátorského křesla opět usedá revoluční primátor Václav Vacek, s jehož jménem začíná úplně jiná etapa v historii Prahy. Možná ani největší pesimisté nepředpokládali, že začínají přihlížet budování slepé uličky, jež nás o dva roky později zavede politickým směrem, kterým se budeme ubírat ještě dalších 40 let.

Jako epilog bych zmínila osudy některých aktérů z roku 1945. Petr Zenkl po únoru 1948 emigroval do USA, kde zemřel v roce 1975. Jeho stranická kolegyně náměstkyně primátora Růžena Pelantová (1886–1959) byla 26. února 1948 na základě telefonického příkazu pana primátora poslána z funkce vrch-

ní ředitelky soc. pedagogické služby přeložena do trvalé výslužby, zemřela v New Yorku.<sup>41</sup> Někdejší ústřední ředitel magistrátu František Krása (1893–1948), který měl lví podíl na přechodu pražského magistrátu na stranu povstání, se již v roce 1946 dostal před očistnou komisi, pod tímto rozhodnutím byl podepsán Vacek.<sup>42</sup> Krása zemřel dva měsíce po vítězném únoru. Hospodářský úředník Eustach Mölzer (1905), který byl převeden jako vojenský gážista do civilních služeb byl roku 1946 přeložen do výslužby a povýšen na majora.<sup>43</sup> Náměstek primátora Ladislav Pičman byl v rámci akce 77 500 převeden do výroby po zdravotních problémech končí v roce 1958 v Bohnicích. Václav Vacek byl primátorem do roku 1954, zemřel pak roku 1960.<sup>44</sup>

Zenkler i Pelantová jsou pohřbeni na vyšehradském Slavíně v společném hrobě s Miladou Horákovou, O. Machotkou a V. Krajinou. Václav Vacek byl pohřben v kolumbariu na Vítkově a po roce 1989 byly jeho ostatky přemístěny. Jeho jméno zmizelo z názvu náměstí, kde sídlí MHMP i ze jména stanice metra, ale nemělo by zmizet z historického povědomí. Vždyť tento kdysi velmi oblíbený politik, který rád býval středem pozornosti médií, zdaleka nebyl jen tím usmívajícím se a mávajícím starým prošedivělým pánem, i když je nutné zohlednit, že po únoru 1948 byl již plně ve vleku mladších a razantnějších nástupců.

## Příloha

### Revoluční národní výbory na území Prahy

Přehled revolučních národních výborů na území hlavního města Prahy, které se mi podařilo dohledat.

**Praha I–VII** – na území bylo sedm RNV, z toho 5 na území Prahy VII, dva v ostatních částech.<sup>45</sup>

**Praha VII** – veřejná volba Revolučního národního výboru proběhla v prvních dnech povstání v holešovické Domovině – vzniklo pět národních výborů – Trója,

<sup>41</sup> Personální spis R. Pelantové je uložen v Archivu hlavního města Prahy. Za pomoc při hledání materiálů děkuji kolegyni PhDr. Haně Svatošové, vedoucí oddělení městské správy do roku 1945.

<sup>42</sup> Personální spis dr. Františka Krásky je uložen tamtéž, dopis jsem našla v jeho složce.

<sup>43</sup> Opět se odvolávám na personální spis tamtéž.

<sup>44</sup> Informace o Ladislavu Pičmanovi jsem našla tamtéž.

<sup>45</sup> K tomu Květnové povstání na Starém Městě pražském, vydal Obvodní svaz protifašistických bojovníků v Praze 1, Praha 1985.

- Letná, Bubeneč a dva v Holešovicích a to ve spolupráci komunistů a sociálních demokratů.<sup>46</sup>
- Praha VIII** – vzniklo zde pět RNV – Libeň – předseda Emanuel Famíra (KSČ). Střížkov – výbor vznikl před povstáním předsedou byl Karel Bureš.<sup>47</sup>
- Praha IX** – bylo zde pět národních výborů. V Hloubětíně byla 15. dubna 1945 svolána porada k Ladislavu Holému, čp. 80, Hloubětín a byl tam ustaven revoluční národní výbor – předseda NV – Antonín Chyba, bytem Hloubětín, čp. 637. Výbory byly také na Proseku a ve Vysočanech.<sup>48</sup>
- Praha X** – jeden výbor byl v Karlíně – předsedou František Neumeister František, bývalý soc. dem. poslanec.
- Praha XI** – jeden výbor – Žižkov, Hrdlořezy a Malešice – duben 1945 – vedl jej Antonín Jiřina (KSČ). To je také jediný výbor, kde se mi podařilo nalézt kompletní složení, byli v něm 2 komunisté, 2 soc. dem., 1 národ. soc. a štábní kapitán. Zachovalo se i svědectví předsedy. Podle něj 5. května převzal správu obce Žižkova, pomáhali jim pomocné výbory na Kněžských lukách, Hrdlořežích a Jarově, které po revoluci splynuly s NV pro Praha XI.<sup>49</sup>
- Praha XII** – jeden výbor – na Vinohradech, NV sídlil na vinohradské radnici a jeho předsedou byl Oldřich Halas.
- Praha XIII** – na obvodu vytvořeno šest revolučních NV, 1 vytvořen v autodílnách opraven ČSD ve Vršovicích
- Praha XIV** – vzniklo zde od poloviny roku 1943 pět revolučních národních výborů – v Michli začátkem dubna 1945. Ve Lhotce žil Václav Vacek – březen 1945 – předsedou RNV tam byl zvolen Josef Dvořák (KSČ). Na území Prahy 4 je nejvíce ulic pojmenovaných po aktérech Pražského povstání. Na Chodově vzniknul RNV již v roce 1943 – předseda Ladislav Říha, v Kunraticích vzniknul roku 1944, měl 10 členů – 6 za KSČ, předsedou byl Stanislav Sobolák.<sup>50</sup>
- Praha XV** – vzniklo zde pět RNV, V Braníku a Hodkovičkách vzniknul výbor koncem dubna 1945 a tvořili ho zástupci 4 stran.
- Praha XVI** – vzniklo zde pět NV. Na Smíchově byl výbor již od roku 1944, výbory byly např. v Radlicích (předseda Václav Zuska) a v Hlubočepích (předseda Karel Bártl).<sup>51</sup>

<sup>46</sup> K tomu Květnové povstání v Praze VII, vydal Obvodní svaz protifašistických bojovníků v Praze 7, Praha 1985.

<sup>47</sup> K tomu Uher, Boris: Květnové povstání v Praze 8, vydal Obvodní svaz protifašistických bojovníků v Praze 8, Praha 1988.

<sup>48</sup> K tomu Květnové povstání na území Prahy 9, Obvodní svaz protifašistických bojovníků v Praze 9, Praha 1985.

<sup>49</sup> K tomu Kokoška, Stanislav – Štefaník, Ludvík: Praha 3 v Květnovém povstání 1945, Obvodní svaz protifašistických bojovníků v Praze 3, Praha 1985.

<sup>50</sup> K tomu Praha 4 v bojích povstání českého lidu v květnu 1945, Obvodní svaz protifašistických bojovníků v Praze 4, Praha 1985.

<sup>51</sup> K tomu Květnové povstání v Praze 5, Obvodní svaz protifašistických bojovníků v Praze 5, Praha 1985.

**Praha XVII** – ustanovili se čtyři RNV – například v Košířích již před povstáním (předseda Václav Jílek) a v Jinonicích roku 1944 (předseda Josef Štěpina).

**Praha XVIII** – vznikly zde čtyři RNV.

**Praha XIX** – vzniklo zde šest RNV. Bližší informace o těchto městských částech se mi nepodařilo zjistit.

Mimo tehdejší území Prahy vznikly revoluční národní výbory např. v obcích Vinoř, Horní Počernice, Dolní Počernice, Satalice, Kyje, Kbely, Letňany a Čakovice.<sup>52</sup>

## Summary

This article focuses on the establishing of the Prague city government in 1945. The World War II interrupted the traditional form of city government in Prague and it wasn't possible to carry on with it after 1945. There were established many National councils in Prague during the revolt – the communist party assigned the most of its presidents. During the first post-war months the Prague government was reorganized many times. In summer 1945 the Prague city government lost its autonomy and was subordinated to the Czechoslovak government departments.

---

<sup>52</sup> V tomto výčtu jsem vycházela z publikace Květnové povstání na území Prahy 9, vydal Obvodní svaz protifašistických bojovníků v Praze 9, Praha 1985. Počátkem roku vznikl ilegální NV ve Vinoři a Horních Počernicích, v Satalicích byl RNV již před povstáním a tvořili ho – Ervín Kotala (tajemník obce), Antonín Kavan (strážmistr), František Šusta (řídící učitel), Karel Čížek (inspektor drah), Josef Žížka (zřízenec), Leon Charous (bývalý starosta), Josef Fiala, Ludvík Volf, Josef Kundrát (velitel hasičů). V Dolních Počernicích vznikl RNV v I. v dílně Josefa Brožovského – podle pokynů Moskvy. KSČ měla navázat styky s ostatními politickými stranami a ustavit výbor. Počátkem dubna zástupci KSČ ČSSD – předseda – Jan Bílek (KSČ), náměstek Josef Staněk. V Kyjích se ustavil RNV z odbojové skupiny KSČ, která jediná zůstala, za předsedu výboru zvolili Ladislava Staňka. V Kbelích vznikl RNV v době povstání – předseda Václav Kulhánek. Stejně tak před povstáním vzniknul RNV v Letňanech – předseda Josef Mixan a Čakovicích, kde se stal předsedou Josef Hulínský (KSČ).